

Tilbakeblikk på okkupasjonstida

- av Daniel Olsen, Straumsbotn

Del I: Om tyskeres anlegg og virksomhet i Bergsfjorden og litt om hverdagslivet

Tyskerne kom til Bergsfjorden i mai/juni 1942. Grafittverket og kraftstasjonen i Bergsbotn var to viktige grunner for at tyskerne besatte denne fjorden. Grafitt var et viktig materiale som tyskerne ville ha kontroll over. Grafitten ble bl.a. brukt i krigsindustrien.

Våren/sommeren satte tyskerne i gang bygging av et fort på Berg. Under bygginga bodde de i telt og de rekvirerte hus hos lokalbefolkninga. Dette var nok ikke populært.

Imidlertid gikk bygginga raskt, og allerede om høsten var mye ferdig. Det ble satt opp i alt 8 store brakker. Tyskerne hadde både lege og tannlege på fortet, og disse hjalp også lokalbefolkninga i enkelte tilfeller.

Russefanger

Utpå høsten kom det russefanger som måtte hjelpe til med oppbygginga av fortet. Disse ble først innkvartert i det gamle Breidablikk inntil det ble bygd hus til dem slik at de kunne flytte til Berg. Det ble brukt store landgangsprammer til å frakte store bygningskonstruksjoner og annet utstyr til fortet. Mange Bunkerser ble bygd. Støypesand ble hentet i Straumsbotn i små prammer som ble slept utover. Det var sjarker som ble brukt til denne oppgaven.

Jeg kan huske at den norske skipperen passet på å komme til Straumsbotn ved fjæresjø, slik at russefangene som var med fikk fritt i 4-5 timer mens sjøen flødde og de kunne komme seg opp i elva etter sand. Denne tida benyttet de til å besøke lokalbefolkninga i Straumsbotn hvor de fikk mat og varme votter og lester.

Kirka

På Berg ble det montert flere store kanoner og luftvernatterier. Det var viktig for tyskerne å ha kontroll både til vanns og i lufta.

Dessverre stod kirka på Berg, og den måtte rives da den ble et altfor synlig landemerke.

Like etter konfirmasjonen i 1942 startet rivninga. Deler av materialene finnes i dag i kommunens administrasjonsbygg.

Krönche

Øverste sjef for tyskerne i Bergsfjorden bodde på Berg. Han het Krönche og hadde ord på seg for å være russevennlig. Derfor hadde russefangene på Berg det bedre enn mange andre steder. Fire russefanger rømte fra leiren, men det ble ikke slått alarm umiddelbart. Mange mener Krönche ikke var for opptatt med å stoppe rømlingene.

På flukt

Disse rømlingene fikk mye hjelp av lokalbefolkninga og tre av dem kom seg over til Sverige. Den fjerde ble av en eller annen grunn igjen og ble først gjemt i en låve på Skaland. Senere var det to mann som gikk med han til en hytte ved Svartholvatnet. Her var han en stund, og folk fra Mefjorden brakte opp mat til han. Senere ble han ført med en fiskebåt til Finnsnes hvor andre overtok ansvaret for han. Denne russefangen omkom under sitt fluktforsøk mot Sverige.

Arbeid

Vann var et stort problem for tyskerne, og Arne Hansen husker at russefangene bar vann i store skinnposer fra bekken på Lillebø til området på fortet. Det var ca. 130-150 mann på dette anlegget.

Tidlig på vinteren 1945 ble fortet demontert. Kanoner og annet utstyr ble fraktet bort. Etter krigen kom tyskerne tilbake for å renske opp i minefeltene rundt fortet.

En del mennesker fra lokalmiljøet arbeidet for tyskerne - ikke for at de hadde lyst til det, men det var ikke godt om annet arbeid. Gikk de heime, risikerte de å bli tvangstatt til arbeid.

Forholdet mellom tyskerne og lokalbefolkninga var bra. Tyskerne la vekt på å ha et best mulig forhold til folket.

Del II: Flatneset og Ertnøya

Tyskerne kom til Straumsnes hvor de rekvirerte skolen til soldatbolig. Offiserene rekvirerte rom hos lokalbefolkningen.

Fortet på Flatneset

De startet da bygging av fortet på Flatneset. Også her var det store kanoner som skulle brukes til å stoppe skip som måtte komme inn Bergsfjorden. Og det var mange mindre luftverkanoner. Ca. 300 tyskere hadde tilhold på Flatneset.

Stor arbeidsplass

Berg og Flatneset utfylte hverandre slik at et angrep ville bli vanskelig. Det ble oppretta fergerute mellom Flatneset og Skaland. Mange nordmenn arbeidet på Flatneset, det var folk fra Indre Senja men også mange fra lokalmiljøet hadde arbeid her. Det ble bygd vei fra Torvikholmen til lykta på Flatneset, og det ble bygd kai både i Torvikholen og ved lykta.

Ungdomshusene flyttet

Gamle Breidablikk, ungdomshuset i Ersfjord og ungdomshuset i Mefjordvær ble revet og satt opp på Flatneset. Etter krigen ble husene fra Ersfjord og Mefjordvær ført tilbake.

Også på Flatneset var det lege og tannlege som også tok seg av lokalbefolkninga i akutte tilfeller. Det var planer om å bygge sykestue inne i fjellet men denne ble aldri ferdig, en kort tunell minner oss i dag om disse planene.

Aksjoner

De norske som jobbet på Flatneset prøvde nok å gjøre minst mulig for på den måten å sinke utbygginga. De jukset også med timelistene slik at de fikk betalt for flere timer enn de hadde arbeidet. Mange tok også sjansen på å rappe med seg mat og andre ting som det var vanskelig å få tak i på den tida.

Vannproblemer

Også på Flatneset var det problemer med vann, her bar tyskerne vann fra brønnen i Vika. Dette førte til at denne brønnen ofte var tom og lokalbefolkninga måtte hente vann fra en brønn oppe i marka. Tyskerne hugde også ved på naboeiendommene slik at disse var snauhogd etter okkupasjonstida.

Minefelt

Tyskertene som kom tilbake for å renske opp i minefeltet på Flatneset gjorde nok dårlig arbeid, for etter at de var reist var det ei ku som gikk på ei mine og måtte avlives. Lokalbefolkninga oppdaget også ei mine under en stein og det kom folk fra Harstad og fjernet den.

Ertnøya

For at tyskerne skulle ha best mulig kontroll over fjorden ble det etablert en utkikkspost på Ertnøya. Her ble det bygd en bunkers og dem hadde en luftvernkanon her ute.

Fra Ertnøykollen kunne tyskerne følge trafikken langt til havs og gi melding til Flatneset dersom et angrep skulle komme.

Soldatene som holdt vakt her ute ble ført med båt utover. Når vi hører hvor sterkt tyskerne etablerte seg i Bergsfjorden skjønner vi hvor viktig grafitten var for tyskerne.

Del III: Grafittverket og hverdagslivet

Grafittverket var en uhyre viktig sak for tyskerne - og en tysk ingeniør fra Kropfmühl ble sendt hit for å ha overoppsyn med produksjonen.

Grafittverket

Grafittverket var en uhyre viktig sak for tyskerne - og en tysk ingeniør fra Kropfmühl ble sendt hit for å ha overoppsyn med produksjonen. "Han Ulf" fortalte at grafittverkproduksjonen foregikk som før under krigen med det unntak at arbeiderne saboterte så mye som mulig i det stille. Selv om tyskerne stadig maste om høyere produksjon skjedde ikke dette. Arbeiderne den gang forteller at det ofte ble skåret hull i de underste grafittsekkene på lagret.

Kontroll

Oppe i fjellet var det bygd flere maskingeværreder - arbeiderne måtte gjennom porter med vakter til og fra sine skift.

Selv om tyskerne kontrollerte bedriften var ingen andre tyskere enn ingeniøren fra Kropfmühl i daglig kontakt med produksjonen. Alle ansatte var fra lokalmiljøet - kun i helt spesielle tilfeller ble russefanger brukt og da gjerne i forbindelse med reparasjoner av vannledninger e.l. Kaia ble brukt i forbindelse med skysstrafikken mellom Skaland og Flatneset.

Legitimasjon

I 1941 ble det bestemt at alle fra 15 år og oppover skulle ha legitimasjonskort. Folket ble samlet på ett sted i bygdene. Her ble de fotografert og fikk utskrevet legitimasjonskort.

Blending

Noe av det første folk ble pålagt var å blende alle vinduer i mørketida, en liten glipp i blendingsgardinene var nok til at tyskerne banket på døra og sa ifra.

Matproduksjon

Heldigvis var det slik at de fleste i den tida hadde 1-2 kyr og noen sauer, slik at de hadde melk og litt kjøtt. Folk satte mye potet og sammen med fisk var nok dette grunnen til at ingen svalt. Rundt juletider var det smått med melk fordi at alle kyrne kalva på denne tida.

Rasjonering

Alt var jo rasjonert og i Søndre Berg var det ikke uvanlig at folk brukte torskerogn i brødbakinga for å drøye melet. Det krisemelet som folk fikk var ikke av beste kvalitet så når kvinnfolka sikta melet fant de ofte fiskebein. Brødene ble slik at det første man gjorde var å løfte skorpa av før man kunne skjære det opp.

Miner

Fiske foregikk normalt men man måtte være på vakt overfor driv-miner. Det var mange miner som eksploderte når de rak i land på Bergsøyen. I Ersfjorden rak det miner opp på sanden og det hendte at de som bodde nærmest havet måtte evakuere lenger opp i bygda.

Kliring

Det foregikk også en utstrakt bytte-handel eller "kliring" som vi sa. Når man ikke lenger hadde gyldige rasjoneringskort kom klirringa inn i bildet. Folk husker at f.eks. en flaske brennevin eller 6 ryper kunne byttes mot en sekk mel som veide 50 kilo.

Det foregikk også kliring mellom lokalbefolkninga og tyskerne. Det var spesielt tobakk og sigaretter folk ønsket å bytte til seg. Man byttet med strikkegarn, fløte, ost og egg.

Rassia

Det forekom også husundersøkelser eller "rassia" for å avdekke radioer og våpen. Selv husker jeg en episode da min bror som arbeidet på Flatnesset kom heseblesende heim og fortalte at der skulle være rassia. Vi pakket da radioen og endel andre ulovlige saker og grov det ned i torvholla. Så da tyskerne kom fant de ingenting.

Angiveri

Folk lærte seg å holde kjeft slik at radioer og våpen ikke skulle bli funnet, men endel angiveri var det nok. Endel sjanser måtte folk ta og heldigvis var det noen gode tyskere. Jeg vet at det var dem som fikk oppladet akkumulatorer til radioer hos tyskerne.

Det gikk nesten galt

Må også nevne en episode som kunne gått veldig galt. Ballesvika lå jo veldig isolert til den gang og folk der borte følte seg trygge. De hadde både radioer og våpen i husene. Dette hadde nok tyskerne fått høre om. De rekvirerte en skøyte og gikk oppover men skipperen på skøyta bakka opp langt fra land og sinka i landsettinga slik at folk fikk kasta alt ulovlig ut gjennom vinduene. Det var sterk vind og snøfokk så alt føk ned i snøen og tyskerne fant ingenting.

Kvinnene flinkest

Ellers var jo folk svært opptatt av å hjelpe hverandre og det ble funnet løsninger slik at alle munner ble mett. Her var det nok kvinnene som var flinkest. Det kan nok fortelles om mange episoder fra denne tida men å få med alt her vil nok føre for langt.

Nifst

Nevnes må kanskje at etter den tyske tilbaketrekningen i Finland kom flere hundre tyske frontkjempere gående over Senja. Heime hos oss var ingen tilstede, men soldatene hadde brutt seg inn og ca. 20 mann lå på gulvene og sov. Alle hus i Straumen og på Straumsnes fikk besøk av disse "utslitte" soldatene som var bevæpnet til tennene. Det var en nifs opplevelse. Neste dag gikk disse soldatene over fjellene til Bergsbotn hvor de tok inn hos folk på samme måte.

Lite dramatikk

Ellers kan man vel si at forholdene mellom tyskerne og lokalbefolkninga var bra - det foregikk ikke så mange dramatiske episoder disse årene selv om de aller fleste hatet okkupasjonsmakta.

Freden

Den 8.mai 1945 kom fredsbudskapet og den gleden og festrusen som da var i folket skal ikke jeg prøve å beskrive - den tror jeg at man må ha opplevd for å kunne forstå.